ELIMU MSINGI INAYOENDANA NA UMAHIRI (CBE)

TATHMINI YA SHULE ZA SEKONDARI (DARAJA LA JUU)

MTIHANI WA MWISHO WA MUHULA WA PILI – 2026

GREDI YA 10 – FASIHI YA KISWAHILI **007 JULAI**

Muda: Saa 2

TAARIFA ZA MTAHINIWA

Jina: _____ Shule: _____

Darasa: _____ Nambari ya Mtihani: _____

Tarehe: _____ Saini: _____

MAELEKEZO KWA WATAHINIWA

1. Andika jina lako na taarifa zote muhimu katika nafasi ulizopewa.
2. Karatasi hii ina sehemu mbili: **A na B**.
3. Jibu maswali yote katika sehemu zote mbili.
4. Tumia lugha ya Kiswahili sanifu katika majibu yako.
5. Andika majibu yako katika nafasi ulizoachiwa.
6. Usiondoe ukurasa wowote wa karatasi hii.

KWA MATUMIZI RASMI PEKEE (MATUMIZI YA MTAHINI)

SEHEMU	SEHEMU A	SEHEMU B	ASILIMIA (%)	KUZ 1	KUZ 2	KUF1	KUF2	KUK1	KUK2	CHI1	CHI2
WIGO LA ALAMA	ALAMA 30	ALAMA 50		90–100	75–89	58–74	41–57	31–40	21–30	11–20	1–10
POINTI				POINTI 8	POINTI 7	POINTI 6	POINTI 5	POINTI 4	POINTI 3	POINTI 2	POINTI 1
JUMLA YA ALAMA ZA MWANAFUNZI											

SEHEMU YA A: FASIHI SIMULIZI (ALAMA 20)

1. (a) Tofautisha kati ya **nyimbo** na **maghani**. (alama 4)

Nyimbo	Maghani

(b) Eleza maana ya **Majigambo** na utaje sifa zake mbili. (alama 4)

Maana:

_____

_____

Sifa

i._____.

ii._____

(c) Jadili umuhimu wa nyimbo katika jamii ya kitamaduni. (alama 2)

i._____.

ii._____

2. (a) Eleza dhana ya **Maigizo** katika fasihi simulizi. (alama 2)

i._____.

ii._____

(b) Tofautisha kati ya **Misemo** na **Nahau** huku ukitoa mfano mmoja kwa kila moja. (alama 4)

_____

_____

_____

(c) Eleza sifa mbili za **Mighani**. (alama 4)

i._____.

ii._____

SEHEMU YA B: USHAIRI (ALAMA 10)

Soma shairi lifuatalo (Kutoka: *Dunia ya Washairi*) kisha ujibu maswali.

3. *Soma shairi lifuatalo kisha ujibu maswali.*

Siri ya mja ni kiza, kimejaa kifuani,
Hata ukipewa kioo, huioni mtimani,
Ni fumbo lisofumbuka, limejificha ndani,
Atambuae ni Mola, aliyetuumba sote.

Ndani ya nafsi ya mtu, yapita mengi ya siri,
Wengine hucheka nje, ndani wamejaa hasiri,

Husema maneno matamu, mioyo imejaa ghadhabu,
Mola ndiye ajuaye, yaliyojificha moyoni.

Mtu usimdharau mwenzio, kwa mavazi au hali,
Maana sura hudanganya, si kigezo cha ukweli,
Wapo wenye mali nyingi, ila mioyo imejaa ubaya,
Na wapo maskini sana, lakini wana roho safi.

Siri za wanadamu, ni nyingi kama mchanga,
Huwezi kuzijua zote, hata kwa bidii nyingi sana,
Leo waweza kucheka, kesho machozi yakutoka,
Mola ndiye mpangaji, wa mwanzo hadi mwisho.

Mja akitenda wema, asiwe na majivuno,
Akumbuke ya kesho, hayajulikani kwa jicho,
Dunia ni ya kupita, si makazi ya milele,
Tenda mema kila wakati, kwa siri na hadharani.

Tusihukumu kwa haraka, tukadanganywa na macho,
Maana ndani ya moyo, kuna mengi yasiyoonekana,
Tujifunze subira, na kuwa na huruma kwa wote,
Kwa kuwa mwisho wa yote, haki iko kwa Mola.

Maswali:

(a) Shairi hili linaitwaje kulingana na idadi ya mishororo katika ubeti? (alama 2)

_____

_____

(b) Tambua mbinu ya **Tabdila** au **Mazida** inayojitokeza katika shairi hili (kama ipo) na uieleze. (alama 4)

_____

_____

_____

(c) Eleza umuhimu wa **Maudhui** katika shairi lolote. (alama 4)

i._____.

ii._____

SEHEMU YA C: TAMTHILIA (ALAMA 10)

***Jahazi la Mchongoma* (George Okach)**

4. Soma dondoo hii kasha ujibu maswali yafuatayo

(Mandhari: Ndani ya jahazi baharini. Mawimbi makubwa yanagonga pande za meli. Upepo mkali unavuma. Wanamaji wameshika kamba kwa hofu.)

Mwanamaji 1: Nahodha, anga si shwari! Mawimbi yanaongezeka, tunahitaji kubadili mwelekeo!

Nahodha: (akiwa amelewa kidogo, akicheka kwa dharau) Hamjui bahari nyinyi! Mimi ndiye nahodha wa jahazi hili. Hakuna kinachoweza kunishinda!

Mwanamaji 2: Lakini bwana, mawingu meusi yamejaa angani… hii ni dalili ya dhoruba!

Nahodha: (kwa sauti ya kiburi) Hiyo ni hofu yenu tu! Jahazi hili liko chini ya amri yangu. Endeleeni na safari!

(Wanamaji wanatazamana kwa wasiwasi. Jahazi linatikisika zaidi. Radi inapiga mbali.)

Mwanamaji 3: Tumwombe abadili uamuzi wake, vinginevyo tutazama!

Nahodha: (akipaza sauti) Nimesema endeleeni! Mimi ndiye nahodha—mimi najua kila kitu!

(Kimya kinatawala kwa muda. Kisha upepo unazidi kuwa mkali zaidi. Jahazi linaanza kupoteza mwelekeo.)

Mwanamaji 1 (kimoyomoyo): Huyu nahodha amelewa madaraka… hajioni dhoruba inayokuja.

(Mwanga unapungua. Sauti ya upepo na mawimbi inaongezeka.)

(a) Jadili mbinu ya sitiari inayojitokeza katika dondoo hili kwa kuzingatia maneno *jahazi, nahodha na dhoruba*. (alama 6)

_____

_____

_____

_____

(b) Eleza jinsi muundo wa tamthilia, hasa vipengele vya mapambano na kilele, unavyosaidia kukuza maudhui ya tamthilia hii. (alama 4)

_____

_____

_____

_____

SEHEMU YA D: RIWAYA (ALAMA 10)

Fumbo la Baba – Kenna Wasike

5. Soma dondoo hii kasha ujibu maswali yafuatayo

Katika kijiji kidogo kilichozungukwa na milima na mito iliyokauka polepole, maisha ya watu yalikuwa yamebadilika kwa kasi ya kusikitisha. Baba, ambaye alikuwa akiheshimiwa hapo awali kama mtu wa busara na kiongozi wa familia, sasa alikuwa kivuli cha nafsi yake ya zamani. Alikuwa amezama katika matatizo ya maisha, akipambana na ukosefu wa ajira, umaskini, na shinikizo la kijamii.

Watoto wake walimwangalia kwa macho ya huzuni kila aliposhindwa kuleta chakula mezani. Mama naye alikuwa akijitahidi kwa kazi ndogo ndogo sokoni, lakini mapato hayakutosha. Mara nyingi Baba aliketi nje ya nyumba akitafakari, akijiuliza ni wapi mambo yalipoharibika.

Siku moja, alisikika akiongea peke yake:
"Maisha haya ni fumbo nisiloweza kulielewa... kila ninapojaribu kusonga mbele, nachanganyikiwa zaidi."

Majirani walimzungumzia kwa huzuni, wengine wakimlaumu kwa kushindwa kutimiza majukumu yake ya kifamilia, huku wengine wakiona kuwa ni mwathirika wa mfumo mgumu wa maisha ya kijamii na kiuchumi.

(a) Eleza jinsi mwandishi alivyomtumia mhusika **Baba** kusawiri matatizo ya jamii. (alama 5)

_____

_____

_____

_____

_____

(b) Taja aina mbili za **Mandhari** zinazopatikana katika riwaya hii na ueleze umuhimu wa moja. (alama 5)

_____

_____

_____

_____

_____

SEHEMU YA E: TAWASIFU (ALAMA 10)

***Mlemavu? Sio* (Godfrey Ipalei)**

6. (a) Eleza jinsi mwandishi anavyotumia mbinu ya *Kujisawiri* kuleta matumaini kwa walemavu. (alama 6)

_____

_____

_____

_____

(b) Taja sifa mbili za muundo wa Tawasifu. (alama 4)

i. _____

ii. _____

SEHEMU YA F: HADITHI FUPI (ALAMA 10)

Kichaa cha Mlungula na Hadithi Nyingine

7. (a) Chagua hadithi MOJA uliyosoma na ueleze mbinu ya *Chuku* ilivyotumiwa na mwandishi. (alama 5)

(b) Jadili mafunzo mawili unayopata katika hadithi ya "Kichaa cha Mlungula". (alama 5)

HUU NDIO UKURASA WA MWISHO ULIOPIGWA CHAPA

MAJIBU YA MTIHANI

SEHEMU YA A: FASIHI SIMULIZI

1(a) Tofauti kati ya nyimbo na maghani (alama 4)

Nyimbo:

- Huimbwa kwa kutumia melodi.
- Huweza kuambatana na ala za muziki.

Maghani:

- Husimuliwa kwa sauti ya kishairi bila kuimbwa.
- Huelezea matendo ya mashujaa au matukio maalum.

1(b) Majigambo (alama 4)

Maana:
Ni aina ya utanzu wa fasihi simulizi ambapo mtu hujisifia kwa uhodari, ushujaa au mafanikio yake.

Sifa:
i. Hujihusisha na kujisifia kwa sauti ya kiburi.
ii. Hutumika kuonyesha ujasiri au utambulisho wa mtu au jamii.

1(c) Umuhimu wa nyimbo (alama 2)

i. Huelimisha jamii kuhusu maadili na historia.
ii. Huburudisha na kuunganisha watu kijamii.

2(a) Maigizo (alama 2)

i. Ni uigizaji wa matukio halisi au ya kubuni mbele ya hadhira.
ii. Hutumia wahusika, mazungumzo na vitendo kuwasilisha ujumbe.

2(b) Misemo na Nahau (alama 4)

- **Misemo:** Kauli fupi zenye maana ya moja kwa moja au kidogo ya kimafumbo. Mfano: *Samaki mkunje angali mbichi.*
- **Nahau:** Maneno yenye maana fiche isiyo ya moja kwa moja. Mfano: *Kupiga maji* (kufeli/kushindwa).

2(c) Sifa za mighani (alama 4)

i. Husimulia historia ya mashujaa au jamii.
ii. Hutumia mbinu za uhalisia na chuku.

SEHEMU YA B: USHAIRI

3(a) Aina ya shairi (alama 2)

Ni **shairi huru (au la wingi wa mawazo)** kwa kuwa halina mtiririko mgumu wa vina na mizani iliyo thabiti kama mashairi ya jadi.

3(b) Mbinu ya tabdila/mazida (alama 4)

- Kuna matumizi ya **mazida (urudiaji wa maana kwa msisitizo)** kama vile “siri”, “mja”, na “Mola” kuonyesha uzito wa ujumbe.
- Pia kuna **tabdila ya maana** ambapo binadamu anaonekana dhaifu na Mungu ndiye mwenye ujuzi wa siri zote.

3(c) Umuhimu wa maudhui katika shairi (alama 4)

i. Hufikisha ujumbe wa mshairi kwa jamii.
ii. Huelimisha na kuonya kuhusu tabia na maisha.

SEHEMU YA C: TAMTHILIA

4(a) Sitiari (alama 6)

- **Jahazi** = jamii au taifa linaloongozwa.
- **Nahodha** = kiongozi au watawala.
- **Dhoruba** = matatizo kama migogoro au maafa.

Sitiari hii inaonyesha kuwa kiongozi mbaya anaweza kupeleka jamii kwenye hatari kubwa kwa kupuuza ishara za matatizo.

4(b) Muundo wa tamthilia (alama 4)

- **Mapambano:** Kuna mgongano kati ya uongozi mbaya wa nahodha na hatari inayokuja.
- **Kilele:** Dhoruba inapokaribia au kufika, ambapo mgogoro hufikia kiwango cha juu.

Hii huongeza msisimko na kufunua ujumbe wa tamthilia kuhusu uongozi.

SEHEMU YA D: RIWAYA

5(a) Baba na matatizo ya jamii (alama 5)

- Anaonyesha **umaskini** uliokithiri.
- Anaonyesha **ukosefu wa ajira**.
- Anaonyesha **shinikizo la kijamii na kifamilia.**
- Anaonyesha **kuporomoka kwa hadhi ya kiongozi wa familia.**
- Anaonyesha **mabadiliko mabaya ya kijamii na kiuchumi.**

5(b) Mandhari (alama 5)

Aina:
i. Mandhari ya kijijini
ii. Mandhari ya huzuni na umasikini

Umuhimu wa mandhari ya kijijini:
Huonyesha changamoto za maisha ya watu wa kawaida na jinsi mazingira yanavyoathiri maisha yao.

SEHEMU YA E: TAWASIFU

6(a) Kujisawiri (alama 6)

- Mwandishi anamwonyesha mhusika akijieleza mwenyewe kuhusu maisha yake.
- Anasisitiza uwezo wa mtu mwenye ulemavu kufanikiwa.
- Anatoa mfano wa Juma kama kielelezo cha mafanikio.
- Hujenga matumaini kuwa ulemavu si mwisho wa maisha.
- Hutumia maneno ya motisha na kujithamini.
- Huondoa unyanyapaa dhidi ya walemavu.

6(b) Sifa za tawasifu (alama 4)

i. Hujielezea maisha ya mtu binafsi kwa mtazamo wake.
ii. Hutumia nafsi ya kwanza (“mimi”) au simulizi ya moja kwa moja.

SEHEMU YA F: HADITHI FUPI

7(a) Mbinu ya chuku (alama 5)

- Mwandishi hutia chumvi matukio ili kuongeza athari.
- Mfano: Kichaa kuonekana kama mtu mwenye uwezo mkubwa zaidi au matendo ya kupita kawaida.
- Hii huongeza ucheshi na mafunzo ya hadithi.

7(b) Mafunzo kutoka “Kichaa cha Mlungula” (alama 5)

i. Jamii haipaswi kuwadharau watu wenye matatizo ya akili.
ii. Watu wenye ulemavu au tofauti wanaweza kuwa na uwezo maalum.
iii. Uvumilivu na huruma ni muhimu katika jamii.
iv. Dharau huleta madhara kwa jamii.
v. Kila mtu ana thamani yake katika jamii.